

מבט על, גיליון 800, 21 בפברואר 2016

ישראל והאיחוד האירופי – משבר כנורמה ביחסים

שמעון שטיין

בידיעה שהתפרסמה ב'הארץ' ב-12 בפברואר 2016 דווח על שיחת טלפון בין ראש הממשלה בנימין נתניהו לממונה על נושאי החוץ והביטחון של האיחוד האירופי, פדריקה מוגריני, ואשר במהלכה החלט לסיים את המשבר שפרץ בין ישראל לאיחוד בעקבות החלטתו מנובמבר 2015 לסמן מוצרים שמקורם בהתנחלויות וכן לחדש את הדילוג בין הצדדים בנושא הפלסטיני. קודם להודעה נמסר, כי "ישראל והאיחוד האירופי פתחו במשא ומתן שקט לסיום משבר סימון המוצרים". עוד נאמר, כי הצדדים מוכנים לחדש את המגעים ביניהם בנושא הפלסטיני – מגעים שהוקפאו על ידי ישראל לפני שלושה חודשים בתגובה להחלטת האיחוד בדבר סימון מוצרים ובהתאם להחלטת ראש הממשלה לקיים "הערכה מחדש" של מעורבות מוסדות האיחוד בתהליך המדיני. מלבד כוונה לחדש הידברות בסוגיה הפלסטינית, הצדדים מתכוונים להגיע להבנות, שיכללו צעדים הדדיים להחזרת היחסים "למסלולם התקין".

בשיחות שהתקיימו בין נציגי שירות החוץ הישראלי לנציגת שירות החוץ של האיחוד, הלגה שמידט, הובהר לה, כי אחד התנאים לחידוש הדילוג עם האיחוד בנושא הפלסטיני, הוא "סגנון מכובד ומאוזן יותר של האיחוד כלפי ישראל". צוין, כי נאמר לה "שהחלטת מועצת שרי החוץ של האיחוד וההחלטה על סימון מוצרים היו חד-צדדיות ולמעשה אמצו את הנרטיב הפלסטיני. כך לא מנהלים דיאלוג מכובד". יש להניח שיתקיימו שיחות הבהרה נוספות, שבהן תקבל ישראל "תמורה" עבור נכונותה לחדש עם האיחוד את הדו-שיח בנושא הפלסטיני. את טיבה של תמורה זו קשה להעריך, הגם שניתן לשער שזו תישא אופי סימבולי, בלתי מחייב, שכן אין סיכוי שהאיחוד ישנה את החלטתו העקרונית בנושא סימון המוצרים או בכל היבט אחר הקשור בנושא הפלסטיני.

על רקע זה עולות מספר תהיות. הראשונה מתייחסת לשאלת "המסלול התקין". האם אכן ניתן, בנסיבות הפוליטיות הנוכחיות, להחזיר את היחסים "למסלולם התקין"? ולמה הכוונה ב"מסלול תקין"? יתרה מכך, עד כמה מדובר ביעד ריאלי, בהתחשב בעמדות הבסיסיות של האיחוד בסוגיה הפלסטינית בכלל ובנושא ההתנחלויות בפרט – סוגיות שהיו והינן נושא במחלוקת נמשכת בין האיחוד לישראל מזה שנים. אלא אם כוונת "השיבה למסלול תקין" היא להמשך ניהול מצב משברי נמשך, כך שלא יגלוש להסלמה ביחסים.

תהייה שנייה, עניינה – הדרישה הישראלית ל"סגנון מכובד ומאוזן יותר" מצד האיחוד, כאשר ההחלטה בדבר סימון מוצרים מוצגת כחד-צדדית וכמאמצת את הנרטיב הפלסטיני. גם אם לא לגמרי ברור למה כוונתו של תנאי ישראלי זה, אין חדש בטענה הישראלית ארוכת השנים בדבר היעדר איזון מצד האיחוד בסוגיות התהליך המדיני ונכונותו לקבל את הנרטיב הפלסטיני. בנסיבות הנוכחיות, האם יהא זה ריאלי לצפות להערכה מחדש של עמדות האיחוד בנושא הפלסטיני ובסוגיית ההתנחלויות כחלק מהמאמץ להחזיר את היחסים למסלולם התקין?

מאמציהם של שני הצדדים, יותר משהם מבטאים נכונות לשנות משהו בעמדותיהם העקרוניות, יש בהם כדי לבטא נכונות מצד ישראל "לרדת מהעץ" שעליו טיפסה כאשר הגיבה בתסכול, שהתבטא בדבריו בעלי התוכן הכמעט שגרתי, של ראש הממשלה ("האיחוד צריך להתבייש" ...ההחלטה הינה ביטוי "לצביעות ומוסר כפול"..."אירופה מסמנת את הצד המתקף במעשי טרור...נראה כי יש יותר מדי אנשים באירופה על האדמה שעליה נטבחו ששה מיליון יהודים שלא למדו דבר..."); בדבריהם של חלק משרי הממשלה (שרת המשפטים אילת שקד ראתה את החלטת הסימון כאנטי-ישראלית ואנטי-יהודית) וכן בהודעה על אודות השעיית המגעים ו"הערכה מחדש" של מעורבות האיחוד בנושאים הקשורים לתהליך המדיני. נראה שבממשלת ישראל התגבשה הבנה, כי ההשעיה לא תפתור את המשבר, וכפי שציין ראש הממשלה באחת מהתבטאויותיו – "מבחינת האיחוד עוד היד נטויה" בכל הנוגע לסנקציות נגד ההתנחלויות וליכולת האיחוד לחדד עוד את האבחנה בין ישראל לשטחים", ומכאן שיש מקום לחזרה לשגרה. בניגוד לממשלת ישראל, הגורסת על רקע הטלטלה במזרח התיכון שהסכסוך הישראלי פלסטיני איבד ממרכזיותו ולכן על האיחוד למקד את מאמציו בסכסוכים שלפטרונם תהיה השלכה על ייצוב האזור

וביטחון אירופה, האיחוד ממשיך לייחס חשיבות אופרטיבית לפתרון הסכסוך באמצעות יישום רעיון שתי המדינות. מכאן הצורך מבחינתו בדיאלוג עם ישראל, אשר יאפשר לו פעילות בזירת הסכסוך. על בסיס הבנה שאין יכולת לשנות את עמדת האיחוד, ראש הממשלה נתניהו מסתפק בהבעת תקווה כי בתמורה לחידוש הדיאלוג, האיחוד – אם ברצונו להשפיע על מדיניות ישראל – יהיה מוכן לנהוג "בסגנון מכובד יותר".

יודגש כי מעבר לדימוי הרווח בקרב אליטות אירופאיות בדבר חשיבותו של פתרון הבעיה הפלסטינית כרכיב שיתרום ליציבות ולביטחון במזרח התיכון, יש לבעיה הפלסטינית חשיבות כנושא המלכד את עשרים ושמונה חברות האיחוד. במאמר שפורסם ב'אקונומיסט' (30 בינואר 2016) ואשר עסק בהבטחה למדיניות חוץ אירופאית המבוססת על עקרונות/ערכים, נכללה ביקורת שגרסה כי המדינות הגדולות האצילו את סוגיית המדיניות המבוססת על ערכים על בריסל וכך השאירו לעצמן את הטיפול בסוגיות "הקשות", כגון ביטחון ואנרגיה. כן נאמר כי לצד ביטויי תמיכה בצדק בינלאומי וגינוי לעונש מוות הייתה תמיכה שקטה בדיקטטור או בעסקת אנרגיה מפוקפקת.

במפגש שנערך בין נציגי שרות החוץ של האיחוד ונציגי ישראל הובהר כי הלגיטימציה והבסיס לביקורת ארוכת השנים של האיחוד על מדיניות ישראל בשטחים מעוגנת במשפט הבינלאומי ובהקשר זה יכולות כל חברות האיחוד להציג עמדה משותפת. זו עמדה צינית, אך מבחינת האיחוד היא כורח בל יגונה בימים שהמפריד רב על המאחד (יצוין שהפרתה הגסה של רוסיה את המשפט הבינלאומי היא בסיס גם לעמדה משותפת של האיחוד בעניין הסנקציות על רוסיה, הגם שדעתן של חלק מהחברות אינה נוחה ממדיניות זו). מבחינה זו יש מידה של צדק בדברי ראש הממשלה נתניהו כי בעייתה של ישראל עם האיחוד אינה עם המדינות השונות, אלא עם מנגנון האיחוד, שלא תמיד ממתין לתשומה מצד החברות אלא גם יוזם – כמו במקרה סימון המוצרים. ואכן, ביקורתו של נתניהו את המנגנון בבריסל משתלבת ב"רוח הזמן": ציבורים גדלים והולכים, בעיקר במרכז ובמזרח אירופה, מבקרים את השפעת היתר (כפי שהם רואים זאת) של המנגנון של בריסל על חייהם ועל מה שנתפס כהגבלת הריבונות של המדינות עצמן. על רקע פעילותו של נתניהו בשבועות האחרונים בקרב חברות האיחוד המתנגדות להשפעת בריסל על מדיניותו, נראה שהוא סובר שככל שהפילוג יעמיק בקרב האיחוד כן ייטב, מבחינת הסיכוי למנוע העברת החלטות אנטי-ישראליות על ידי הארגון.

לסיכום, נראה שהחלטת האיחוד בדבר סימון המוצרים, שהייתה הסיבה למשבר האחרון בין ישראל לארגון, הינה סימפטום לבעיה מתמשכת ואין לראות בה, כפי שהאיחוד ניסה להציגה, צעד טכני, אלא ביטוי למדיניות של האיחוד, שעיקרה אבחנה בין ישראל של קווי 67 לבין שטחי יהודה ושומרון. בראיית האיחוד נועד הצעד, כמו צעדים נוספים שאפשר שיבואו בעקבותיו, להשאיר את רעיון פתרון שתי המדינות בחיים. המאמץ להחזיר את היחסים בין ישראל לאיחוד "למסלולם התקין" יוכל להצליח אם ממשלת ישראל תיטוש את מדיניותה הנוכחית, המקדשת את הסטטוס קוו, ותקדם צעדים שיבהירו כי תמיכתה בפתרון שתי המדינות לשני עמים אינה מן השפה אל החוץ. הסיכוי שכך יקרה מוערך כיום כנמוך בלבד.